

به نام خداوند یکتا

نگاهی بر مهارت توضیح در تدریس (ویژه‌ی نو معلمان)

توضیح روشن (واضح) به نشان دادن ارتباط بین وقایع و حالات امور با یک اصل یا یک پدیده‌ی دیگر و تعمیم آن به دیگر موارد مربوط می‌شود. توضیح روشن مهارتی مشکل و درخور تامل است. یکی از مشکلات عمده در اجرای درس، مربوط به فقدان وضوح در اجرای توضیحات است.

تحقیقات نشان داده است که وضوح در بیان و اجرای درس، یکی از مهمترین جنبه‌های رفتار معلم است که روی اثربخشی تدریس در کلاس، تاثیر قابل ملاحظه‌ای دارد. عواملی که در کمک به اثربخشی توضیح روشن، دخالت دارند، در سه دسته‌ی خاص طبقه بندی می‌شوند:

- ۱- استمرار ۲- سادگی ۳- صراحت

۱- استمرار:

الف: اظهارات (بیان) متوالی

در یک درس جنبه‌های متعددی وجود دارد، همچون: جنبه‌های قیاسی، استقرایی، تاریخی، محاسبه‌ای. اما کیفیت آن درس به میزان ارتباط این جنبه‌ها با هم بستگی تام دارد. بسیاری از دانش آموزان که مطالب کمتری را فرا می‌گیرند، اظهار می‌کنند که ارتباط چندانی بین موضوع درس و مطالب ارایه شده در کلاس وجود ندارد. یکی از مواردی که معلمان معمولاً بدان توجه نمی‌کنند این است که هیچ ارتباطی بین آنچه را که درس داده‌اند، با آنچه را که درآینده می‌خواهند تدریس کنند، برقرار نمی‌کنند. به عبارت دیگر، بین مطالب ارایه شده و در حال انجام پارگی و گسیختگی ارتباطی وجود دارد. در حالیکه باید بین بیانات و اظهارات معلم پیرامون موضوع درس توالی خاصی وجود داشته باشد.

ب: روان بودن

معلم می‌تواند با استفاده از کلمات و جملات دستوری، منطقی و ساده، به درک و فهم شاگردان نسبت به موضوع درس کمک نماید. روانی و سادگی در اظهار و بیان مطالب درسی از یک طرف نشانه تسلط معلم بر درس (اجرای درس) و از طرف دیگر نشان از وجود اعتماد اجتماعی در موقعیت کلاسی است. علاوه بر این روانی به مقدار زیادی، به برنامه ریزی آگاهانه موضوع درس و بررسی نحوه‌ی بیان آن مربوط می‌شود. عدم روان بودن تدریس وقتی است که معلم مجبور باشد جملاتی را که بیان نموده است دوباره بازسازی کند یا اینکه جملاتی را ناتمام رها کند.

۲- سادگی:

الف: پرهیز از عبارات پیچیده

یکی از علت‌های ناتوانی معلمان در ارائه‌ی روشن درس، گنجاندن کلمات و لغات و همچنین اطلاعات پیچیده در یک جمله است. این پیچیدگی موجب قطع ارتباط مطالب موجود در یک درس می‌شود. گاهی این عدم ارتباط را می‌توان از طریق استفاده از ابزارهای دیداری از بین برد و گاهی هم می‌توان به واسطه‌ی استفاده از دیگرام‌ها، تابلوها، مدل‌ها، این مشکل را حل نمود. پس برای اجرای درس می‌باید به ساخت جمله نیز توجه کرد. در هر جمله نباید بیشتر از یک عبارت توصیفی گنجانده، و همچنین لازم است از بعضی ابزارهای دیداری نیز برای ایجاد یک رابطه روشن، بین موضوع درس و شاگردان استفاده نمود.

ب: لغات

استفاده از لغات و اصطلاحات خاص، بدون ارائه‌ی تعریف درست از مفهوم و معنی آن، هیچ کمکی به ارائه توضیح روشن درس توسط معلم نخواهد کرد. برای برقراری ارتباط موثر با شاگردان باید از لغات معمولی دارای مفهوم و معنی استفاده کرد و فقط وقتی که قرار است شاگردان در یک زمینه درسی، بر مفهومی مسلط شوند باید از لغات بالاتر و به نسبت سخت تر بهره گرفت. همچنین اگر معلمی بخواهد از زبانی خاص در لغات و کلمات استفاده کند که در تجربه‌ی شاگردان وجود ندارد، چنین معلمی در واقع جلوی موفقیت شاگردان را سد خواهد کرد.

۳- صراحت:

یکی دیگر از عواملی که به ناتوانی در اجرای توضیح روشن درس کمک می‌کند عدم صراحت در لغات و کلمات و عبارات ارائه شده توسط معلم است، کلمات مبهمی مانند، "البته" و "شما میدانید" منجر به ناتوانی در توضیح روشن درس خواهد شد. یکی از جنبه‌های ابهام، به موضوع درس مربوط است، و جنبه دیگر ابهام تعبیر و معانی مربوط به اندازه و شماره‌ی کلمات و لغات است، کلماتی مثل "یک کمی"، "بعضی"، "خیلی زیاد"، "کوچک"، "بزرگ" و ... که شاگردان ممکن است در اندازه و مقدار آنها اشتباه کنند.

الف: ابزارهای توضیح

یک توضیح روشن اولاً "به تشخیص اجزای یک موضوع، عبارت و...مربوط است و ثانياً" به تشخیص ارتباط بین اجزاء مانند: ارتباط علی، تاییدی، تفسیری و مکانیکی است. تشخیص اجزاء از امور مهمی است که معلم در ابتدای درس مجبور است بدان توجه نماید. معلمی که نتواند به این عمل موفق شود، نمی‌تواند یک توضیح روشنی از درس اجرا نماید.

ب: عبارات توضیحی

عبارات توضیحی راه بدست آوردن اطلاعات را هموار می کنند. یکی از جنبه های رفتار معلمان در کلاس درس استفاده از عباراتی است که

توضیحات روشنی را در مورد موضوع درس در بر دارد و این تنها برای جلب رضایت شاگردان است.

عبارات زیر اکثرا " برای این منظور بکار برده می شوند:

بخاطر اینکه بعنوان یک نتیجه از چرا بنابراین

برای اینکه برای به وسیله به واسطه

اگرچه این کلمات بیانگر فرآیندهایی از ارتباط است، اما، می توان گفت که نحوه ی بکارگیری آنها به نسبت جملات و موضوعات قابل اجرا فرق می نماید.

تمرین عملی :

یک کلاس کوچک ده دقیقه ای را تشکیل دهید، و یک مفهوم مشکل و پیچیده را به کلاس ارائه دهید. می توانید از کلاس فیلم بگیرید.

راهنمای ارزیابی: مهارت توضیح

رفتارهای مناسب هر یک از طبقه های زیر را در مقابل طبقه مربوط ثبت نمایید.	
	عدم استمرار در موضوع
	جملات ناتمام و خود سانسوری
	سوالاتی که فرصتی برای پاسخ شاگردان در بر ندارند .
	جملات پیچیده ی دستوری
	استفاده از تکنیک های بصری
	اصطلاحات فنی (تکنیکی) غیر ضروری
	لغات مشکل و تشریح نشده
	کلمات با جملات مبهم
	اهداف و روابط بین عباراتی که روشن شده اند. (مشخص شدند).
	حلقه های ارتباطی توضیحی (عبارات توضیحی)
	نظریه ها:

برای اطلاعات بیشتر به کتاب " فرآیند تدریس (تجزیه و تحلیل روان شناختی و عملی فرآیند تدریس) " مولفان: سی.ام. فلمینگ
(C. M. Fleming) و الیزابت پروس (E. Perrott) ترجمه‌ی سید مهدی سجادی ، انتشارات تربیت مراجعه
فرمایید.

گنجی فر

مدیر و هیات علمی گروه آموزشی علوم تربیتی پردیس شهید بهشتی مشهد مقدس